

Pripovijedanje o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti u Psalmima¹

Mark W. Hamilton

ORCID: 0000-0002-5098-3995

Abilene Christian University

mwh00c@acu.edu

UDK: 26-246.2:2-175.7

Pregledni znanstveni rad

<https://doi.org/10.32862/k1.17.2.2>

Sažetak

Svrha je psalama 93–100 u Četvrtoj knjizi Psaltira da promiču pripovijest o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti nad svemirom. Bez obzira na njihovo porijeklo, njihov trenutani redosljed u Knjizi 4 ublažava očaj koji se javlja u psalmima poput Psalma 89, kojim završava Knjiga 3. Kao vrsta pripovijesti koja se koristi u liturgiji, ovi psalmi razvijaju likove i radnje koje se koncentriraju na YHWH-inoj kraljevskoj vlasti i ispravnom poretku svijeta, što zauzvrat koristi Izraelu i, po njima, cijelom svijetu. Služe kako bi dalje razvili pripovijest o njegovoj vlasti nad svemirom.

Ključne riječi: *Psalmi, naratologija, Božja kraljevska vlast*

Uvod

U svojoj knjizi *Das Thronbesteigungsfest Jahwäs und der Ursprung der Eschatologie*, izdanoj 1922. godine, Sigmund Mowinckel slavno je zagovarao postojanje godišnjeg blagdana ustoličenja Izraelova Boga koji bi bio analogan blagdanu Akitu u Babiloniji. Rekonstruirao je taj blagdan na temelju tragova u mnogim psalmima, a posebice onima koji eksplicitno spominju YHWH-inu kraljevsku vlast (Ps 47; 93–100), ali i drugima koji sadrže slične motive. Identificirao je neke religijske

¹ Rad je vezan uz projekt: *Narativ i metanarativ biblijskog Psaltira i biblijske psalmodije: kako pripovijest u biblijskoj poeziji služi prijenosu sadržaja i poruke* (voditelj: dr. sc. Danijel Berković).

ideje koje animiraju taj rekonstruirani festival i te tekstove, i što je možda najzanimljivije, ustvrdio da „Fest und Kult gehören daher zusammen“ („blagdan i kult pripadaju zajedno“) (Mowinckel 1922, 19). Dalje je opisao kult, a stoga i mjesto radnje u psalmima o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti kao „dramu“. Međutim, nije se radilo o običnoj drami, nego o drami koja je i stvarala i odražavala stvarnost, ili jednom riječju, sakramentu.² Mowinckel je nastavio istraživati narav kulta kao drame, uključujući psihološke dimenzije izvedbe.

Kao što studenti nauče na kolegijima o Psalmima, Mowinckelova ideja o jednom blagdanu koji je uprizorivao i dramatizirao YHWH-inu kraljevsku vlast nije bila općeprihvaćena. U obliku u kojem ju je predložio, njegova je hipoteza mnogim znanstvenicima izgledala previše špekulativnom. Ipak, na temelju nekoliko nedavnih procjena vidi se da je bio na pravom tragu kad je tražio kultno mjesto za izvedbu ovih psalama o kraljevskoj vlasti i također za razumijevanje božanske kraljevske vlasti kao nečega što se pripovijeda i izvodi, a ne nečega što je statična, objektivna stvarnost koju samo treba priznati. Datiranje Psalama 47 i 93–100 te bliskost njihova međusobnog odnosa ostaju upitni iako njihovo razumijevanje možda ne mora ovisiti o slaganju s tim točkama. Naprotiv, ustvrdio bih da su ovi psalmi koherentni kao način pripovijedanja o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti protiv potencijalnih suparnika, bilo ljudskih bilo božanskih (Roberts 2005, 97–115; Clifford 2014, 326–337).

I dalje stoji Mowinckelovo osnovno shvaćanje da psalmi o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti igraju ulogu u drami, ili bolje rečeno, pripovijesti te se kao takvi trebaju razumjeti ne kao opis objektivne stvarnosti, nego kao diskurs u kojemu sudjeluju božanski i ljudski akteri. Božanska kraljevska vlast, baš kao i ona ljudska, zahtijeva ne samo postupke monarha nego i opetovane potvrde publike koja sudjeluje u liturgijama. Te liturgije opisuju likove koji se kreću jedan u odnosu na drugoga prema određenim ciljevima. Kraljevska vlast također treba neprijatelje, potencijalne ili stvarne. Ukratko, božanska kraljevska vlast može biti predmetom pripovijesti.

Međutim, što mislimo pod „pripoviješću“? Postoje brojne definicije, već prema tome kako se shvaća uloga radnje (tj. niza događaja), publike te odnosa između pripovjednog čina, pripovjednog proizvoda te pripovjednog sadržaja (priče). Ovdje ću se osloniti na utjecajnu naratologinju Moniku Fludernik (2009, 6), koja kaže da je pripovijest „reprezentacija mogućeg svijeta u jezičnom i/ili vizualnom mediju, u čijem je središtu jedan ili više protagonista antropomorfne prirode koji su egzistencijalno ukotvljeni u vremenskom i prostornom smislu i koji (uglavnom) izvode ciljno usmjerene radnje (radnje i strukture zapleta)“. Pritom ću raz-

2 Mowinckel u djelu *Psalmstudien II*, 21, piše: „Nicht lediglich ein gespieltes Drama, ein Spiel, sondern ein wirkliches und Wirklichkeit hervorbringendes Drama, ein Drama, das mit realer Kraft das dramatisierte Ereignis verwirklicht, eine Wirklichkeit, aus der reale Kräfte hervorstrahlen, oder mit anderen Worten ein Sakrament.“

motriti neke psalme koji govore o kraljevskoj vlasti, odnosno Psalme 93–100, kao pripovijest u nekoliko faza. Prvi korak bit će postavljanje Psalama 93–99 posebice unutar širega konteksta Četvrte knjige Psaltira (Ps 90–106). U drugom koraku ću identificirati narativne elemente u tim psalmima: zamišljeni svijet koji stvaraju, likove i strukturu radnje. Na kraju ću nastojati pokazati da pripovijest u ovom obliku koji imamo, iako funkcionira na svojem sadašnjem mjestu u Četvrtoj knjizi kao odgovor na pitanja postavljena u Psalmu 89 o YHWH-inoj sposobnosti da dobro upravlja svijetom, ima logički prethodnu funkciju potvrđivanja božanske kraljevske vlasti u odnosu na sve koji dolaze. Drugim riječima, *YHWH-ini mālāk* psalmi poslužili su kao poticaj za stvaranje Knjige 4, a ne obrnuto.

1. Četvrta knjiga Psalama kao jedna pripovijest

Mowinckel, kao i mnogi poslije njega, a posebice kritičari forme, gledali su na Psalme 93–99 ili 93+95–99 kao na povezanu zbirku iako su on i njegovi neposredni nasljednici bili nakloni mišljenju da su pojedini psalmi manifestacije žanrova i stoga ignorirali smisleno oblikovanje Psaltira kao cjeline ili zbirki unutar njega.³ Pod utjecajem djela Geralda Wilsona i nekih drugih, novija znanost odlučno se okrenula prema pristupima koji nastoje razumjeti knjigu kao smislenu cjelinu, a ne kao ograničenu u značaju na formu ili sadržaj svakoga pojedinog psalma ili podzbirke psalama (Wilson 1985; McCann 1993; Howard 1993). Posebice u pogledu Psalama 93–100, nova znanost dobro čini kad istražuje odnos između ovih tekstova i pjesama koje im prethode i koje ih slijede u Četvrtoj knjizi Psaltira.

Hossfeld i Zenger, primjerice, prihvaćaju popularno gledište da Psalmi 93–100 čine smislenu cjelinu koja od prije postoji na svome sadašnjem mjestu u Psaltiru, dok su Psalmi 90–92 smisljena cjelina sabrana kako bi nadopunila raniju inačicu Psaltira, koja obuhvaća Psalme 2–89 (Hossfeld i Zenger 2005, 5–7; Ndoga 2014, 149–159). Po tom gledištu, Psalmi 90–92 predstavljaju poveznicu između dviju zbirki.

deClaisse-Walford, Jacobson i Tanner (2014, 38) možda su radikalniji u svome shvaćanju jer cijeli Psaltir razumiju kao pripovijest o Izraelovoj povijesti, time da Treća knjiga (Ps 73–89) izvještava o tragičnome koncu monarhije, a Četvrta (Ps 90–106) o obnovi naroda nakon izgnanstva u Babiloniju. Svaki psalam čitaju zasebno, često na veoma suptilan način, gledajući kroz narativnu mrežu za koju vjeruju da je oblikovala formiranje Psaltira kao cjeline.

Ovo stajalište nije daleko od onoga Samuela Terriena, koji je tvrdio da Treća knjiga, a napose Psalmi 73 i 89, tvori stožer oko kojega se ostatak Psaltira okreće. Kao što kaže (2003, 24): „Ovi [psalmi] na sebi nose znakove mudrosne polemike,

3 Primjerice, Mowinckel posvećuje samo pet stranica razvoju Psaltira kao zbirke zbirki u svomu poznatom *Psalms in Israel's Worship* (2004, 2:193–197).

ali su također natopljeni tragičnim osjećajem ljudskog postojanja kao i uronjenosti u teologiju herojske plemenitosti, i božanske i ljudske...“ Ove tvrdnje imaju smisla, iako se zbog Terrienova uopćujućeg tumačenja ne smije zamagliti pravi fokus ovih tekstova koji je zapravo na partikularnosti Izraelova iskustva tijekom prisilnih migracija i povrataka sredinom prvoga tisućljeća prije Krista. Drugim riječima, i opće i partikularno moraju zadržati svoje mjesto u ispravnom tumačenju tekstova.

Ovim ne želim po tko zna koji put izložiti stanje rasprave o evoluciji Psaltira ili mjesta ovih psalama u njemu. Dovoljno je primijetiti da se čitanje Psalama 93–100 kao psalama o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti unutar širega niza psalama dobro uklapa u suvremene promjene u biblijskoj znanosti. Ono što želim naglasiti jest da te psalme i njihovu objavu YHWH-ine kraljevske vlasti treba razumjeti unutar širega konteksta psalama kao tekstova koji su se izvodili. Prakse izvođenja i svrhe psalama o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti vjerojatno su se s vremenom razvijale, a njihovo uvrštavanje u Četvrtu knjigu Psaltira možda je izmijenilo te svrhe iako je ponekad teško opisati točnu narav tih izmjena.⁴ Ne bi bilo opravdano tvrditi da su Psalmi 93–100 nastali tijekom Izraelova postmonarhijskog razdoblja jer je zamisao božanske kraljevske vlasti mnogo starija u Izraelu, kao i u ostatku staroga Bliskog istoka. Međutim, izbor i smještaj ovih psalama na njihovu trenutnom mjestu između drugih psalama čini se namjeran i smislen. Ova kombinacija psalama smisleno odgovara na posebice traumatično razdoblje u Izraelovoj povijesti.

Prihvatimo li Terrienovu ideju da Psalmi 73 i 89 zajedno čine stožer oko kojega se Psaltir okreće, nalazimo knjigu koja proslavlja „kako je dobar Elohim Izraelu“ (Ps 73,1) i poziva isto to božanstvo da se „sjeti... sramote slugu svojih“ (Ps 89,51). Psaltir nikad do kraja ne rješava – dapače, odbija riješiti – napetost između hvale i protesta, tjerajući tako i svoje čitatelje i Boga da žive u napetosti u pogledu povijesti. Izrael ispovijeda svoju nadu u Božju dobrotu i priznaje svoje grijehe (Ps 78), međutim, također se žali na trpljenje koje je grijeh uzrokovao i očekuje od YHWH da ublaži te patnje. Ne događa se nikakvo konačno rješenje tih napetosti niti se može dogoditi u ovom životu budući da povijest nikad ne dostiže utopiju. Međutim, zajednici koja štuje potreban je jezik kojim će moći ovladati tom nape-tošću, a možda je i sasvim eliminirati. Četvrta knjiga pruža im taj jezik.

Stoga ima smisla ukratko opisati narativni tijek Četvrte knjige. Psalmi 90–92 odgovaraju na Psalam 89 koji je zapravo tužaljka o gubitku kralja priznajući Boga kao „okrilje“ (Ps 90,1) i moj „zaklon“ i „utvrdu“ (Ps 91,2), navodeći i metakomentar na same psalme: „Dobro je slaviti YHWH-u“ (Ps 92,2) (vidi Steymans 2005, 265–276). Opet, ako govorimo o ovim psalmima kao o „odgovorima“ na Psalam 89, to ne podrazumijeva da su sastavljeni nakon njega, nego da njihovo uvrštava-

4 Na primjer, uvrštavanje Psalma 96 u 1. knjigu Ljetopisa 16 u skraćenom obliku, među ostalim, pokazuje da se tekst mogao koristiti na više načina. Vidi raspravu u: Schnocks 2019, 223–240; Magonet 2014, 161–177.

nje u Četvrtu knjigu predstavlja takav odgovor. Ovi psalmi nastanjeni su likovima koji brane pravednike (Ps 91,11-12), dok će njihovi neprijatelji „propasti“ (Ps 92,10). Opstanak pravednika nagovještava obrat očaja zbog gubitka monarhije koji vidimo u Psalmu 89 (Ps 92,13-14, u čemu čujemo odjek ili anticipiranje Ps 1). Ukratko, Babilonci neće imati zadnju riječ u životu YHWH-ina naroda.

Ako Psalmi 90–92 čine most do psalama o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti, onda Psalmi 100–106 predstavljaju izlaz od njih. Psalm 100 podcrtava doseg božanske kraljevske vlasti pozivajući „zemlju svu“ da slavi YHWH-u. Psalm 101 koristi ljudskoga kralja, sad obnovljenog nakon debakla opisanog u Psalmu 89, kao glasnogovornika za posvećenost pravdi u zemlji. Psalm 102 moli YHWH-u da pomogne onome koji se moli u vrijeme nesreće, ili kao što piše u podnaslovu kada „nevoljnik... svoju tugu izlijeva“ (Ps 102,1). Psalm 103 odgovara na ovaj božanski čin spasenja pozivajući molitelja נפש da „blagoslovi“ (ברכי) YHWH-u, odnosno da zahvali dobrom božanstvu na pomoći. Psalm 104 proširuje ovaj osjećaj zahvalnosti i čuđenja proslavom složenosti i ljepote prirode. Konačno, Psalmi 105–106 prepričavaju povijest Izraela i Judeje, međutim, na mnogo veseliji način nego što to čini Psalm 78, a vjerojatno u odgovoru na taj raniji psalam.

Govoreći o „narativnom tijeku“ ovih psalama ne želim reći da se likovi mijenjaju ili da se može razaznati jasna potka radnje. Pripovijest je statična, kao što se može i očekivati u liturgijskom tekstu. Baš kao što Isus uvijek umire i ustaje od mrtvih u kršćanskoj himnodiji, ovdje YHWH uvijek ostaje kraljem, YHWH-ini neprijatelji ostaju neprijateljima, svijet je i dalje kazalište YHWH-inih djela, a pjevači psalama uvijek moraju odlučiti do koje će mjere prihvatiti riječi koje pjevaju. Ritualna izvedba ne postiže narativno napredovanje, nego osjećaj istinitosti pripovijesti, njene „datosti“ što se publike tiče.

Ova datost javlja se zato što, kolektivno gledano, ovi tekstovi stvaraju vrstu pregovaranja između različitih glasova (pjevača, štovatelja u Judeji, ostalih članova ljudskog roda i nebeskih bića) o objavi božanske kraljevske vlasti. Gledano s različitih točaka stajališta, psalmi u Četvrtoj knjizi odgovaraju na kretanje Treće knjige od potvrde Jeruzalemova ljudskog vladara kojom završava Druga knjiga u Psalmu 72 do tužaljke zbog njegova poraza (a time i gaženja narodnih snova o hegemoniji ili barem neovisnosti) u Psalmu 89. Četvrta knjiga potvrđuje nastavak YHWH-ine kraljevske vlasti, a stoga i opstanak YHWH-ina naroda čak i na novom mjestu gdje se nalaze (Wilson 2010, 757–760).

Ovim rasprava dolazi do Psalama 93–100 kao dijela širega tijeka tekstova. Psalmi 93, 97 i 99 počinju tvrdnjom יהוה מלך („YHWH je kralj“) dok Psalmi 96 i 98 započinju s שירו ליהוה („pjevajte YHWH-i“). Drugim riječima, redosljed ovih psalama stvara mogućnost za Izrael kao zajednicu štovatelja da potvrdi stvarnost YHWH-ine kraljevske vlasti dok istovremeno priznaje da se drugi mogu buniti protiv nje. Potvrda stvarnosti božanske vlasti pretvara je u životnu činjenicu na koju kongregacija mora odgovoriti. Psalm 95 započinje pozivom, također kon-

gregaciji štovatelja, da zapjevaju: „jer velik je YHWH, Bog naš (אל גדול), kralj veliki nad svim bogovima“ (Ps 95,3). Poziv na štovanje kralja bogova upućuje na veličinu razmjera koncepcije ovih psalama. YHWH-ina vlast nije ograničena na Izrael ili čak ljudski rod, nego obuhvaća sve.

Prividni izuzetak u ovom redosljedu psalama je Psalam 94. Međutim, redosljed Psalama 93–100 mogao bi se razumjeti kao struktura koja sadrži „utor i klin“, s tim da Psalam 94 povezuje dva odvojena skupa יהוה מלך hvalospjeva (93; 95–99). Iako, kao što je pokazao Howard, Psalam 94 sadrži mnoge tematske poveznice s okolnim tekstovima, razlikuje se od njih po žanru i onim što bismo mogli nazvati „glasom“. Mnoge Howardove poveznice prilično su uobičajene riječi te, kako bilježi, Psalam 94 također ima slične poveznice s „mnogim nesusjednim psalmima“ (Howard 1993, 123). Ova činjenica mora upućivati na to da je Psalam 94 izvorno postojao neovisno o Psalmima 93 + 95–99 te da im je bio dodan kao dio uredničkog procesa stvaranja Četvrte knjige. S jedne strane, položaj Psalma 94 između ostalih pokazuje visoku razinu umjetničke i teološke intencije. Psalam 94 remeti potvrdu YHWH-ine kraljevske vlasti iako je u konačnici potvrđuje. Taj nas psalam podsjeća da ne prihvaćaju svi božansku vlast kao danu. Psalam 94 završava (gotovo) niječući prikladnost saveza između YHWH i „bezbožnog sudišta“ (בסא הוות; Ps 94,20), odnosno zapetljanosti između Judeje i stranih sila. Ovdje je YHWH božanski car koji smije sklapati savez s dobrim prijestoljem, ali ne sa zli-ma. Ovdje imamo slike međunarodne politike sredinom prvoga tisućljeća prije Krista u kojoj su savezi i protusavezi služili svrhama i slabih i snažnih država. YHWH nije kralj kao drugi kraljevi jer nikad ne mora napraviti kompromis u vezi sa svojim načelima kako bi ostao na vlasti. Drugim riječima, Psalam 94 „odgovara“ okolnim psalmima iako ih preobličava.

2. YHWH-*ini* *mālak* psalmi kao pripovijest

Kao što Četvrta knjiga predstavlja donekle koherentnu priču ili promišljanje o priči (tj. metanaraciju u naratološkom smislu), Psalmi 93 i 95–99 sadrže mnoge elemente pripovijesti u smislu Fludernikove, na što upućuje njihova prethodna kratka skica u redosljedu. Kolektivno gledano, oni opisuju zamišljeni svijet, navode važne likove, dodjeljuju im razlikovne osobine i stvaraju radnju koju prostorno i vremenski slijede. Ova radnja također postoji kao podtekst u Četvrtoj knjizi.

Zamišljeni svijet. Glavni likovi ovih psalama uključuju YHWH-u, htanske sile (rijeke i mora kao u ugaritskoj mitologiji, ali i nebo i zemlju) (Ps 93,3-4; 95,5; 96,1-2.5.11; 97,6a; 98,7-9), izraelsku/judejsku publiku (često označenu kao „mi“) (Ps 95,1-2.6-7; 98,3), druge bogove (Ps 95,3; 96,4; 97,7.9),⁵ Izraelove buntovne pretke (Ps 95,8-9; usp. 99,7), Izraelove velikane iz prošlosti (Mojsije, Aron i Samuel; Ps

5 O značenju אֱלִילִים („bogovi“), vidi: Hamilton 2019. What are Elilim?

99,6), narode (Ps 96,3.9(?).10.13; 97,1.6b; 98,2.3; 99,1-2; usp. 47,8-9), Sion i gradove u njegovoj bliskoj okolici (Ps 97,8; 99,2), kao i pravednike ili „pobožnike YHWH-ine“ (Ps 97,10-12). Ovi likovi, o kojima ćemo uskoro malo više govoriti, nastanjuju svijet u kojemu nepregledne kozmičke sile dovedene u red u originalnom stvaranju svijeta ostaju podložne svome suverenu YHWH-i. Mogu podizati „glase svoje“ (Ps 93,3-4), ali ta buka ne prijeti osnovnom svjetskom poretku. Iskonska borba neće se ponoviti.

Međutim, nešto je posebno zanimljivo u vezi sa zamišljenim svijetom ovih tekstova. Iako je YHWH vladar nad narodima, ne spominje se naziv specifičnoga naroda, a kraljevska vlast božanstva proteže se na cijeli svijet, opet bez ikakva specifično navedenoga područja. Nejasnoća referenci upućuje na želju da se govori o zaista univerzalnoj vlasti, dakle ne onoj koja bi bila podložna peripetijama političkih promjena. Izbjegavajući suviše povijesne pojedinosti te radije govoreći o božanskoj sferi, psalmi stoga mogu služiti liturgijskoj svrsi u mnogim povijesnim kontekstima. Ovi tekstovi u isto su vrijeme nepovijesni (u smislu da mogu djelovati u mnogim kontekstima) i povijesni (u smislu da su bili sastavljeni u specifičnim kontekstima, a ponovno korišteni u drugima, a posebice u perzijskom razdoblju kad je Četvrta knjiga bila sabrana i izvođena).

Zaista, jedino mjesto koje se po imenu spominje u ovim psalmima je Sion (Ps 99,2), koji postaje lokacijom božanske pravde, i u osvetnom i reparativnom smislu. Sa Siona, YHWH odgovara vapajima naroda koji traži zaštitu od neimenovanih (stoga, bilo kojih) zlikovaca (99,6-8; usp. Ps 94). Zanimljivo, glavni među onima koji „zazivaju YHWH-u“ su Samuel, Mojsije i Aron, likovi koji su djelovali drugdje, a ne na Sionu, ali čija je uspomena i moralna baština bila povjerena brizi svećenika i drugih koji su boravili na Sionu. Drugim riječima, grad je postao magnetom za Izraelove tradicije, pa čak i one koje su nastale na drugim mjestima u Izraelu/Judeji, kao i njihove nade za bolju budućnost. Doduše, gotovo sav, ako ne i sav Psaltir pretpostavlja Sion kao mjesto svoje izvedbe. Ipak, imenovanje prethodno neimenovanog, iako pretpostavljenog, mjesta ima dramatičnu svrhu.

Nema snažnog razloga za čestu pretpostavku da takva pozornost pridana Sionu upućuje na to da se radi o vremenu poslije takozvanog izgnanstva u Babilonu. To može biti tako, ali teško je zamisliti da se sionska tradicija pojavila niotkuda u vrijeme kad je grad ležao u ruševinama ili je bio obnovljen samo sićušan dio naselja u ranom perzijskom razdoblju. Mnogo je vjerojatnije da psalmi odražavaju trajnu važnost sionskih tradicija dok su se razvijale prije, tijekom i poslije šestoga stoljeća pr. Kr.

Likovi. Već sam naveo imena ključnih likova u ovim psalmima. Najvažnije je YHWH i kolektivna zajednica štovatelja. Tekstovi u najvećoj mjeri govore o YHWH-i tako što pozivaju štovatelje da gledaju u njega, da primijete različite druge likove, zajedno s njihovim pričama te da razumiju uloge koje oni igraju u drami božanske kraljevske vlasti. Primjerice, evokacija mora i drevnih bliskoi-

stočnih priča o stvaranju kao pobjedi nad vodenim silama u Psalmu 93 ne samo da pokreće sjećanja kongregacije na takve stare priče o stvaranju putem borbe (usp. reference na ubijanje zmaja u Jobu 9,13; 26,12; Ps 40,5; 87,4; 89,11; Iz 51,9), nego i ponovno potvrđuje njihovu trajnu relevantnost. Slično tomu, sjećanje na ove priče o Izraelovim precima, bilo da je negativno (Ps 95,8-10) ili pozitivno (Ps 99,6-7), tjera kongregaciju da sebe vidi kao dio stoljećima duge drame u koju gleda. Izrael djeluje na pozornici, ali i sjedi u gledalištu drame. Njegov pogled pada na božanskog aktera YHWH-u dok u isto vrijeme gleda u sebe.

Komentirajući djelo Gerarda Genettea, Manfred Jahn govori o „vanjskoj fokalizaciji“ kao narativnoj mogućnosti. Taj oblik pripovijedanja „obilježava najdramatičnije smanjenje narativnih informacija jer se ograničava na ‘vanjska gledišta, izvješćujući o onome što bi se moglo vidjeti i čuti virtualnom kamerom“ (Jahn 2007, 98). Kao što Jahn ističe, opet slijedeći Genettea, narativni fokus u pripovijesti može se promijeniti, a „kamera“ vrlo rijetko ostaje stacionarna. Uzmemo li ovaj naš primjer, *YHWH-ini mālak* psalmi usvajaju takav fokus, i pokazuju panoramu likova koji šeću vidnim poljem zajednice štovatelja, s tim da nikad dublje ne istražuju njihove osobnosti, pobude ili sudbine. Fokus ostaje na božanskom kralju i štovateljskoj proslavi njegove kraljevske vlasti sa Siona.

Na općenit način, metoda fokalizacije pripovijesti u tekstovima podsjeća na jedan drugi bliskoistočni medij, a to su scene predstavljanja u kraljevskim palačama. U takvim scenama kraljevi prijatelji i neprijatelji paradiraju po kamenom zidu, uvijek podložni kraljevoj moći (bilo dobrovoljno ili ne), uvijek upućujući na neodoljivu ispravnost te moći, koja dolazi iz božanske sfere i podržava ispravan poredak ovoga svijeta.⁶ Ta se veza može činiti manje očiglednom za psalme o kojima govorimo, ali nekoliko znanstvenika istaknulo ju je u drugim tekstovima kao što je Izaija 60–61 i Estera (Strawn 2007; Machinist 2018; Hamilton 2021). Ta je usporedba ovdje prikladna zato što ovi psalmi zamišljaju YHWH-u na prijestolju na nebu i na zemlji, odnosno u hramu u Jeruzalemu (Ps 93,1). Pripovijest se može odviti po mnogim sredstvima, a konvencije jednoga sredstva mogu utjecati na druge. Opis likova kao dio scenā kraljevske vlasti, koji se pojavljuje na reljefima, također se javlja i u tekstovima, kao što je ovdje slučaj.

Ovim želim reći da je većina likova u *YHWH-inim mālak* psalmima namjerno plošna te da služe kako bi oblikovali krajobraz kojim se božanski kralj kreće. Oni nisu razvijeni i ne mogu se razviti zato što moraju igrati istu nepromjenjivu ulogu ako će božanska kraljevska vlast nastaviti postojati. Izuzetak ovomu pravilu je sama kongregacija. Štovatelji koji pjevaju ove psalme moraju odlučiti hoće li imitirati svoje gundave pretke u pustinji, svoje susjede mnogobošce ili nadnaravne sile koje su se prije bunile protiv YHWH, s jedne strane, ili velike junake svoga naroda

6 O ovoj je temi napisana opsežna literatura. Korisnu zbirku eseja koji ističu glavna pitanja može se naći u Bach i Fink 2022.

kao što su Mojsije, Aron ili Samuel, s druge. Njihovo sudjelovanje u pripovijesti o YHWH-inoj kraljevskoj vlasti u izvedbi ovih psalama podrazumijeva da su donijeli, ili bi trebali donijeti, tu odluku.

Radnja. Da nastavimo s kategorijama Fludernikove, važno je razmotriti radnju ovih psalama. Osim toga što zajednica pripovijeda o svome podložnom sudjelovanju u YHWH-inoj vlasti, što se događa u ovim psalmima?

U nedavno objavljenom eseju, Jorge M. Blunda Grubert (2019) shvaća Psalme 93 + 95–100 kao središnji dio Četvrte knjige te stoga kao odgovor na raspad monarhija Izraela i Jude. On tvrdi, kao i mnogi znanstvenici prije njega, da je „odgovor“ Četvrte knjige naglašavanje uloge božanskoga monarha YHWH kao zamjene za ljudsku monarhiju, a postmonarhijsko razdoblje kao povratak na ono predmonarhijsko (zbog čega se Mojsije javlja više puta u Knjizi 4). Istina je, kao što smo već primijetili, da Knjiga 4 odgovara na pad domaće judejske monarhije u ruke Babilonaca i preinačuje Izraelovu priču okrećući je u smjeru nade u Psalmima 105–106, zaključku knjige. Očaj koji vidimo u Psalmu 89 (ili, slično, u Tužaljka) ustupio je mjesto pogledu koji je više obojen nadom što se tiče prošlosti i budućnosti. S druge strane, za razliku od Izaije 40–55, nijedan psalam u Knjizi 4, a sigurno ne u *YHWH-inim mālak* psalmima, ne očekuje da će strana vlast postati sredstvom božanske milosti. Dok Blunda Grubert povezuje ove psalme s Izaijom 40–55, prikladnija usporedba bili bi odlomci u Izaiji 56–66, koji opisuju YHWH-inu kraljevsku vlast kao operativnu u svijetu koji je u konačnici bez poganske kontrole (vidi Iz 66,22–24), ne obećavajući obnovu ljudskog vladara nad Judom.

Znači li to da su ovi tekstovi smatrali izraelsku/judejsku monarhiju teološki i politički zastarjelom ili samo sekundarno važnom? Podrazumijeva li odsutnost ljudskoga kralja u Psalmima 90–106 (s izuzetkom Ps 101) predanost nemonarhijskom obliku vlasti ili samo predstavlja ustupak nesigurnosti trenutka, neku vrstu osiguravanja? Svakako, u bliskoistočnom kontekstu ljudski kralj obično se predstavljao kao podvladar božanskoga područja, povjerenik zemaljskoga područja glavnog božanstva. To se gledište u raznim oblicima javlja i u kraljevskim psalmima (Ps 2; 18; 20; 21; 45; 72; 89; 101; 132 i 144) i drugdje (2 Sam 7). Može se dogoditi da se tumačenju šutnje *YHWH-inih mālak* psalama po ovom pitanju prida prevelika pozornost, međutim, ona ipak mora nešto značiti. Nejasnoća tekstova dopušta liturgijsku upotrebu u različitim kontekstima, čak i ako bi se izraelska monarhija nekako obnovila (kao što je nakratko bilo za vrijeme Hasmonejaca).

Ova nejasnoća vraća nas na pitanje što se dogodilo u pripovijesti koju sada izvodi kongregacija koja pjeva ove psalme. Knjiga 4 pripovijedala je o vremenima predaka i izgnanstva iako je naglašavala oslobođenje i obećanje, a ne davanje zakona (Ps 105–106). Također je pripovijedala o iskonskom vremenu stvaranja (Ps 93; 104). Pretpostavlja nesreće osmoga stoljeća prije Krista, ali ih kao takve

ne navodi. Ova šutnja posebno iznenađuje ako je Knjiga 4 stvarno odgovor na Psalam 89 (i, općenitije, Knjigu 3).

Na ovu se šutnju nadovezuje još jedna. U nedavnom eseju, Corinna Körting (2019, 249–253) zapazila je da je pojava Siona u Psalmu 99 upadljiva zbog svoje singularnosti – nijedan drugi *YHWH-in mālak* psalam eksplicitno ne smješta YHWH-u nigdje na zemlji. Za Körtingovu, ovo odsustvo lokacije znači da je referenca na Sion ušla u psalme u relativno kasnoj fazi njihova razvoja. Iz toga shvaćanja slijedi da naglasak na Sionu dolazi tek tijekom razdoblja nakon babilonskih deportacija i povratka izgnanika u domovinu. Taj bi zaključak mogao biti ispravan, iako čudi da, premda psalmi o kojima je riječ inače ne smještaju YHWH-u na Sion, također ne lociraju božanstvo nigdje drugdje na zemlji.

Uzmemo li u obzir mjesto reference na Sion u Psalmu 99,2 u njenom kontekstu, dolazimo do alternativnog razumijevanja. Psalam 99 počinje trećom potvrdom YHWH-ine kraljevske vlasti (usp. 93,1; 97,1). Dolazi nakon Psalma 98, koji ima drukčiji fokus i koji, poput Psalma 96, poziva narod da pjeva. Drugim riječima, Psalam 99 navodi glavni fokus ovih psalama, YHWH-inu kraljevsku vlast, na koju sekundarni fokus (kongregacija) mora odgovoriti. Kongregacija postoji u Sionu, ne samo u Psalmu 99 nego na mnogim mjestima u *YHWH-inim mālak* psalmima i, zapravo, u Četvrtoj knjizi. Nema dokaza da su psalmi postojali na nekom drugom mjestu izvan Jeruzalema, a njihovo smještanje u taj grad ne govori o njihovom datumu sastavljanja ili uvrštavanja na popis. Drugim riječima, Körtingova je odgovorila na pitanje naracije povijesno, a moguće i pogrešno.

Što znači da se Sion pojavljuje jedini put u Psalmu 99,2? Odgoda u imenovanju mjesta produbila je osjećaj neizvjesnosti i istaknula ritualnu scenografiju psalama. Kongregacija ih pjeva na YHWH-inim „vratima“ (Ps 100,4), opet čineći Sion mjestom svojega pripovijedanja u obliku pjesme. Tema objave hrama poslije ustanovljenja božanske vlasti tema je koja je postojala davno prije nastanka ovih psalama, i vidi se, primjerice, već u ugaritskom „Baalovom epu“. Drugim riječima, priča o božanskoj vladavini mora završiti u hramu. Za Judejce koji su sastavljali *YHWH-ine mālak* psalme prije pada Jeruzalema i za tvorce Četvrte knjige Psaltira koji su ih prenamijenili desecima godina poslije, Sion je bio neizbježno mjesto toga hrama. Odgađanje njegove identifikacije služi u dramatične svrhe jer pojašnjava jednom zauvijek središte YHWH-ine vladavine i žarišnu točku štovanja YHWH-inih podanika.

Ako smještanje reference na Sion ovdje razumijemo kao odluku napravljenu u pripovijesti, u kojoj se objelodanjivanje važnih informacija može sačuvati za ključan trenutak, onda iz toga može slijediti jedna druga zamisao. Možda se problem dvaju prividnih propusta može riješiti jednim potezom. Ono najvažnije što se dogodilo u pripovijesti je obnova samog Siona. Vrijeme njegova razaranja ne navodi se zato što nije bilo nužno spomenuti ga. On opet postoji kao mjesto štovanja. To je prijestolna odaja stvoritelja i otkupitelja YHWH.

U opisu koji nalazimo u Psalmu 99 stoji da YHWH-ina vladavina na Sionu ima nekoliko osobitosti: vlast nad svim narodima (על כל העמים) te stoga kraj carske vlasti nad zemljom Izraelovom (s. 2); pravda za Jakova (s. 4); i djelatno svećenstvo koje posreduje za štovatelje, nastavljajući doba Mojsija i podrijetlo naroda (s. 6–8). Jeruzalem kao zamišljeno i doživljeno mjesto bit će, liturgija ovih psalama ustvrđuje, središte carstva koje djeluje po pravilima različitim od pravila zemaljskih carstava, što je ideja koju također nalazimo u Izaiji 56,9 – 59,21, tekstu koji je vjerojatno nastao u isto vrijeme kao i Knjiga 4.

Zaključak

U zaključku, Fludernikova kaže da pripovijest sadrži likove koji su „egzistencijalno ukotvljeni“ u svojim pričama. Način na koji su *YHWH-ini mālāk* psalmi smješteni u Četvrtu knjigu Psaltira fokusira pozornost obnovljene judejske zajednice na božanstvo koje je dobro poznato i predano dobrobiti naroda unatoč okolnostima. Patnje koje je narod prošao od sredine do kraja šestoga stoljeća prije Krista nisu mogle pružiti konačnu presudu božanskoga stava prema Izraelu. Proslavljajući vlast božanskoga kralja, Knjiga 4 iznosi priču o Izraelovoj prošlosti i budućnosti koja iz predegzilskih tradicija crpi ključne točke radnje i uloge likova dok također nastavlja tu priču u novome dobu. Vrijeme izgnanoga naroda i porušenih gradova postaje umetak, a ne determinirajući element u cjelokupnoj priči. Proslavljajući YHWH-inu kraljevsku vlast usredotočenu na obnovljeni Sion, Četvrta knjiga Psaltira poziva zajednicu Izraela tijekom perzijskoga razdoblja da živi u nadi čak i u vrijeme političke nesigurnosti. Taj poziv još uvijek vrijedi za one koji i danas mole te psalme kao dio svoje priče.

Popis literature

- Bach, Johannes i Sebastian Fink, ur. 2022. *The King as a Nodal Point of Neo-Assyrian Identity*. Kasion 8. Münster: Zaphon.
- Blunda Grubert, Jorge M. 2019. The Vision of History According to the *Yhwh-mālāk*-Psalms. U: Ulrich Berges, Johannes Bremer i Till Magnus Steiner, ur. *Zur Theologie des Psalters und der Psalmen: Beiträge in memoriam Frank-Lothar Hossfeld*. Bonner Biblische Beiträge 189, 113–132. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht/Bonn: Bonn University Press.
- Clifford, Richard J. 2014. Psalms of the Temple. U: William P. Brown, ur. *The Oxford Handbook of the Psalms*, 326–337. Oxford: Oxford University Press.
- deClaisé-Walford, Nancy, Rolf A. Jacobson i Beth LaNeel Tanner. 2014. *The Book of Psalms*. New International Commentary on the Old Testament. Grand Rapids: Eerdmans.

- Fludernik, Monika. 2009. *An Introduction to Narratology*. Prevele Patricia Häusler-Greenfield i Monika Fludernik. London: Routledge.
- Hamilton, Mark W. 2021. "Empire" as a Political Category and Reflections on it in Centers and Peripheries. U: Pamela Barmash i Mark W. Hamilton, ur. *In the Shadow of Empire: Israel and Judah in the Long Sixth Century BCE*. *Archaeology and Biblical Studies* 30, 115–137. Atlanta: SBL.
- _____. 2019. What are Elilim? *Journal of Hebrew Scriptures* 19/9: 1–9.
- Hossfeld, Frank-Lothar i Erich Zenger. 2005. *Psalms 2: A Commentary on Psalms 51-100*. Prevela Linda M. Maloney. Hermeneia. Minneapolis: Fortress.
- Howard, David M. Howard, Jr. 1993. A Contextual Reading of Psalms 90-94. U: J. Clinton McCann, ur. *The Shape and Shaping of the Psalter*. *Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series* 159, 108–123. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Jahn, Manfred. 2007. Focalization. U: David Herman, ur. *The Cambridge Companion to Narrative*, 94–108. Cambridge: Cambridge University Press.
- Körting, Corinna. 2019. JHWH besteigt seinen Thron. U: Ulrich Berges, Johannes Bremer, i Till Magnus Steiner, ur. *Zur Theologie des Psalters und der Psalmen: Beiträge in memoriam Frank-Lothar Hossfeld*. *Bonner Biblische Beiträge* 189, 237–257. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht/Bonn: Bonn University Press.
- Machinist, Peter. 2018. Achaemenid Persia as Spectacle. Reactions from Two Peripheral Voices: Aeschylus, The Persians and the Biblical Book of Esther. *Eretz Israel* 33: 109*–123*.
- Magonet, Jonathan. 2014. On Reading Psalms as Liturgy: Psalms 96-99. U: Nancy L. deClaisse-Walford, ur. *The Shape and Shaping of the Book of Psalms: The Current State of Scholarship*. *Ancient Israel and its Literature* 20, 161–177. Atlanta: SBL.
- McCann, J. Clinton. 1993. *The Shape and Shaping of the Psalter*. *Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series* 159. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Mowinckel, Sigmund. 1921. *Psalmstudien II: Das Thronbesteigungsfest Jahwäs und der Ursprung der Eschatologie*. Kristiania: SNVAO.
- _____. 1962. *The Psalms in Israel's Worship*. Preveo D. R. Ap-Thomas. Oxford: Blackwell.
- Ndoga, Sampson S. 2014. Revisiting the Theocratic Agenda of Book 4 of the Psalter for Interpretive Premise. U: Nancy L. deClaisse-Walford, ur. *The Shape and Shaping of the Book of Psalms: The Current State of Scholarship*. *Ancient Israel and its Literature* 20, 149–159. Atlanta: SBL.

- Roberts, J. J. M. 2005. Mowinckel's Enthronement Festival: A Review. U: Peter W. Flint i Patrick D. Miller, ur. *The Book of Psalms: Composition and Reception*. Vetus Testamentum Supplements 99, 97–115. Leiden: Brill.
- Schnocks, Johannes. 2019. "Singen für YHWH, ganze Ende" (Ps 96:1b//1Chr 16:23: Psalm 96 im Kontext des Psalmenbuches und der Chronik. U: Friedhelm Hartenstein i Thomas Willi, ur. *Psalmen und Chronik*. Forschungen zum Alten Testament 2.107, 223–240. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Steymans, Hans Ulrich. 2005. *Psalm 89 und der Davidbund*. Österreichische Biblische Studien 27. Frankfurt: Peter Lang.
- Strawn, Brent A. 2007. "A World Under Control": Isaiah 60 and the Apadana Reliefs from Persepolis. U: Jon L. Berquist, ur. *Approaching Yehud: New Approaches to the Study of the Persian Period*. Semeia Studies 50, 215–246. Atlanta: SBL.
- Terrien, Samuel. 2003. *The Psalms: Strophic Structure and Theological Commentary*. Eerdmans Critical Commentary. Grand Rapids: Eerdmans.
- Wilson, Gerald Henry. 1985. *The Editing of the Hebrew Psalter*. SBL Dissertation Series 76. Chico: Scholars Press.
- Wilson, Lindsay. 2010. On Psalms 103-106 as a Closure to Book IV of the Psalter. U: Erich Zenger, ur. *The Composition of the Book of Psalms*. Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium 238, 755–766. Leuven: Peeters.

Mark Hamilton

Narrating YHWH's Kingship in Psalms

Abstract

Psalms 93-100 function within Book 4 of the Psalter to advance the narrative of YHWH's kingship over the cosmos. Whatever the origins of the constituent psalms, their current sequencing within Book 4 softens the despair that appears in psalms like Psalm 89, the ending of Book 3. As a kind of narrative used in liturgy, these psalms develop characters and plotlines that concentrate upon YHWH's kingship and proper ordering of the world, which, in turn, benefits Israel and through them, the world.